

АСАЦЫЯТЫЎНАЕ ПОЛЕ КАХАННЯ Ў БЕЛАРУСКІМ ПАЭТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ

Пачуццё кахання ўяўляе сабой складаны комплексны феномен, які ў беларускім паэтычным дыскурсе ўвасобіўся ў шматлікіх фармулёўках і вызначэннях. У Тлумачальным слоўніку беларускай мовы да слова *каханне* прыводзіцца дэфініцыя ‘вялікае сардэчнае пачуццё да пэўнай асобы другога полу’, у якой увага акцэнтуюецца на шчырасці і сардэчнасці пачуцця. І гэта толькі маленькая частка шырокага і аб’ёмнага па семантыцы паняцця. Па-за межамі дэфініцыі засталіся дыялектычная складанасць кахання, яго мнагапланавасць, глыбіня, сіла, працягласць, аксіялагічная неадназначнасць і многае іншае, аб чым у пэўнай ступені сведчаць шматлікія азначэнні-эпітэты і гіпербалы: каханне можа быць *бессмяротным, бязмежным, бясконцым, вечным, неўміручым, доўгачаканым, бурлівым, бязмерным, невычэрпным, усёпаглынальным, высакародным, высокім, вялікім, моцным, гарачым, глыбокім, непахісным, нясцерпным, палкім, чыстым, шчаслівым, шчырым, прыгожым, пяшчотным, радасным, светлым, неспадзяваным, нечаканым, нязвычайным, неакрэсленым, летуценным, тэмным, самотным, сарамлівым, лёгкім, нядоўгім, кароткім, мімалётным, міжвольным, безнадзейным, бязрадасным, вымучаным, выпакізаным, горкім, журботным, непадзельным, нярадасным, няшчасным, пакутным, пякельным, раўнівым, ахвярным* і мн. інш. У выражэнні адценняў кахання ўдзельнічаюць метафары, якія лічацца амаль адзіным сродкам паказу мнагамернасці гэтага пачуцця, увасаблення ў словах (а іх не хапае) пачуццёва-вобразнай, безцялеснай і цяжкафіксуюмай абстракцыі.

Каханне лічыцца рэлігійным пачуццём, псіхалагічным станам, глыбокім інтымным пачуццём, біялагічным (палавым) інстынктам, суб’ектыўным, перажываннем, відам камунікацыі... Звязанае з адносінамі блізкасці, агульнасці паміж людзьмі, імкненнем да духоўнага і фізічнага аб’яднання, каханне мае даўнюю традыцыю аксіялагічнага апісання. Яно застаецца аб’ектам пільнай увагі з часоў Платона да нашых дзён і вывучаецца ў філасофіі, тэалогіі, псіхалогіі, фізіялогіі, культуралогіі, сацыялогіі і іншых навуках. Былі прапановы вылучыць галіну ведаў пра каханне і любоў у асобную дысцыпліну пад назвай амуралогія.

«Каханне – вельмі складаная рэч», – так думаюць многія людзі.

Рытарычныя адказы на гэта пытанне з жыццясцвярджальнымі фінальнымі словамі дае Р.Барадулін: *Што ёсць каханне? Бессаромнасць, Ці сціпласць, Што не ўздыме воч, Ці разгаўленне, Ці скаромнасць, Ці ў зорках дзень, Ці ў сонцы ноч? Ці вечны грэх, Ці пакаянне, Ці сум цяжкі, Ці весялосць? Пакуль не стоміцца Пытанне Пытаць, Датуль каханне Ёсць!* У многіх радках беларускіх паэтаў сцвярджаецца, што жыць без кахання – гэта свайго роду грэх, пакаранне: *Няма, напэўна, горай пакарання, Калі не свеціць над табой каханне* (А.Грачанікаў). *Сярод грахоў ёсць самы цяжкі грэх: Жыць на зямлі без ласкі і кахання* (Л.Пранчак). Шматлікія паралелі «безкаханнага» жыцця з

рознымі жыццёвымі рэаліямі прыводзіць Зіновій Прыгодзіч у вершы «Жыццё без кахання»: *Жыццё без кахання – як дзень без світаньня; як кубак без брагі пеністай, хмельнай; як стол без гасцей і без песняў вяселле; як дрэва без квецені буйнай, вясновай; як поле без грэчкі духмянай, мядовай; як ранішні лес без цымбалаў птушыных; як лета без кветак пажару маліны; як зямля без вясны, без сонечнага дыхання – чалавек без кахання.* Фактычна, не любіць – значыць не жыць.

Сапраўднае каханне напаўняе жыццё светам, радасцю, дапамагае жыць, змагацца і перамагаць. Аб непераможнасці кахання, яго надзвычайнай сіле сцвярджаецца ў наступных радках: *Каханне ёсць, у каханні сіла, Яно з табой на ўсё жыццё, Жыццё каханне нарадзіла, І толькі смерць мацней яго!* (А.Кельмуц). *Каханне... растопіць ільды асяярогі і вызваліць скрытыя воды* (А.Бадак).

Пры вызначэнні сутнасці кахання даволі часта выкарыстоўваюцца дэфініцыі карытатыўнага характару, якія актуалізуюць такія семы, як бескарыслівасць, міласэрнасць, гатоўнасць дараваць і прыносіць радасць, нічога не патрабуючы ўзамен. Такое каханне кіруецца маральнымі прынцыпамі і прадугледжвае любіць чалавека такім, якім ён ёсць на самой справе. У яго аснове – гармонія паміж людзьмі, духоўны рост чалавека, магчымасць яго далейшага раскрыцця і ўдасканалвання: *Каханне трэба берагчы ад наносаў дробнага самалюбства* (К. Кірэнка). *Каханне – гэта калі ты ўвесь час думаеш пра аднаго чалавека, і гэтыя твае думкі — самае галоўнае і асноўнае, незалежна ад нейкіх тэрміновых спраў і абавязкаў* (Л.Сом).

Да ліку складальнікаў любоўнага пачуцця адносяць радасць і шчасце. *Мы – дзве ракі, напоўненыя часцем, мы – дзве рукі, што мкнуцца ў вышыню* (М.Федзюковіч). *Каханне – гэта шчасце, якога хопіць на ўсё жыццё* (Г.Бураўкін).

У асобных выпадках каханне інтэрпрэтуецца як лёс, наканаванне, прадвызначанасць: *Мы прымем каханне пакорна, Як лёс ці як божую ласку...* (Л.Пранчак). *Каб і хацелі, мы б не размінуліся, Бо лёс даўно ўсё вырашыў за нас* (У.Шпадарук).

Шматлікія характарыстыкі кахання звязаны з выяўленнем часу існавання гэтага пачуцця, яго працягласці. У каханні, на думку многіх, адсутнічае статычнасць. Гэта пачуццё можа ўзнікаць, пэўны час існаваць і знікаць, што залежыць ад умення і здольнасці чалавека любіць, ад яго прыроднага і ўзроставага рэсурсу (на сапраўднае працяглае каханне, кажуць, здольныя літаральна адзінкі). «*Каханню ўзросты ўсе пакорны, Хоць у палоне тым не ўсе!*», – акцэнтуюе ўвагу на выбіральнасці кахання Алесь Звонак. «*Каханне праходзіць, і на яго змену прыходзіць новае і свежае працуюцё*», – зазначаюць лірычныя героі вершаў Аркадзя Куляшова і Кастуся Цвірка: *Прайшла любоў, прыходзіць муза, Святлее розум, гіне тлум. Я вольны, прагну зноў саюза Чароўных гукаў, мар і дум* (А. Куляшоў). *Я прыйшоў да вас, каб сказаць, Што не раз можна ў свеце кахаць: Хоць любоў на зямлі адна, Паўтарыцца можа яна* (К.Цвірка).

Тэмпаральныя азначэнні кахання можна размеркаваць па дзвюх групам. У першай актуалізуюцца семы 'кароткачасовасць', 'хуткабежнасць', 'маланкавасць': *Каханне – час цудоўнага цвіцення, Імгненна прабягае дзіўны час...* (А.Балуценка). *Як золата восеньскіх дрэў – Каханне на свеце не вечна* (Л.Пранчак). *О, міг любві, не адпалай дачасна. Нібы касцёр, пачуцці ўзварушы!* (М.Мятліцкі). Тэмпаральны паказчык другой групы звязаны з характарыстыкай кахання як сталага, бессмяротнага пачуцця. Каханне – не хвіліннае пачуцце, а вечнае жыццё, якое прадаўжаецца ў наступных пакаленнях і робіць жыццё чалавека часткай бясконцага жыццёвага кантынууму: *Ёй [любаві] век гарэць і не згарэць датла, Ёй век цвісці, не знаўшы адцвітання* (А.Звонак). *Агні кахання – вечныя агні. Яны нікому з нас не слепаць вочы* (А.Грачанікаў). *Каханне – вечная вясна паэтаў* (У.Скарынкін).

Каханне, як вядома, мае свае законы развіцця, свае ўзросты: рамантычную вясну, гарачае лета, раннюю ці познюю восень і суровую зіму. Запал, вялікая сіла кахання найчасцей перадаецца праз метафарычныя значэнні полісемантаў *агонь, вогнішча, полым, касцёр, жар*. Першаснае значэнне такіх слоў звязана з працэсам гарэння, і рэакцыя сэрца і душы нагадвае рэакцыю цела на агонь, гарачыню. «*Каханне наша, як пажар. Але ніхто яго не тушыць. Шугае полымя да хмар і спапляе жарам душы*», – зазначае Леанід Пранчак. Пры метафарычнай дадаткова актуалізуюцца квантытатывныя семы 'моц', 'вялікая сіла выяўлення', 'уздым': *А цяпер вось кахання агню* *Ададеш пачуццё ты і сілы* (У.Жылка). *Вы распалілі вогнішча ўва мне, Яно гарыць, і я ў ім дагарваю* (Р. Барадулін). Вялікае пачуццё ўскалыхвае душу чалавека, прымушае яе бурліць, хвалявацца. Таму параўнанне такога пачуцця з бурай, віхурай, штормам і іншымі прыроднымі з'явамі разбуральнага характару ў літаратурных творах лічыцца традыцыйным: *Любоў – гэта смерч, ураган* (А.Зарыцкі). *Нечакана выбухне аднойчы і захлісне віхура пачуцця* (Р.Баравікова).

Паэтычны дыскурс сведчыць, што каханне ўспрымаецца супярэчліва. Яно можа не толькі узвышацца і рамантызавацца, але і прызямляцца: *Каханне і прынізіць, і.. узніме, Пакуль у ім жывае душа мая* (Р.Баравікова). Аб складанасці кахання, яго амбівалентнасці, дваістасці сведчаць шматлікія прыклады, у якіх процілеглыя пачуцці, узнёслыя і прыземленыя парывы, перадаюцца адначасовым выкарыстаннем антонімаў *любоў – нянавісць, радасць (шчасце) – гора (пакуты, боль, слёзы), горыч – слодыч, мёд – палын, свабода – няволя*:

Унікальнасць кахання ў яго непасціжым шматабліччы, якое можа нагадаваць вечнае мігценне зорак, зыб на паверхні вады, трапятанне лістоў на дрэве, полымя агню... *Каханне – гэта надзей лавіна, высна сноў, светлы сон душы, прысмак каліны на губа, х натхнення сакаліны ўзмах, светлае вясло чалавецтва, першы ветразь у вясну трывожных год...*

У паэтычных радках могуць актуалізавацца негатыўныя семы, звязаныя з характарыстыкай кахання як болю, пакуты (асабліва, калі яно прайшло, мінула): *Няшчасная любоў, якая прыносіць боль і пакуты, у асобных*

творах асацыіруецца з астрагам, турмой, а страта кахання – з памінкамі, свечкай, палыном, з папялішчам, іржышчам.

Самыя розныя азначэнні і метафары кахання складаюць толькі частку шырокай семантычнай палітры гэтага “бязмежнага і глыбокага” па семантыцы слова. Гэта адзін з важнейшых модусаў чалавечага быцця, які характарызуе чалавека як сацыяльную істоту, пэўным чынам звязаную з іншымі людзьмі. Каханне лічыцца лінгвакультурным канцэптам, які разам з канцэптамі шчасце, вера, надзея, свабода ўваходзіць у лік светапоглядных універсальных, адносіцца да базавых жыццёвых каштоўнасцей і непасрэдна ўдзельнічае ў фарміраванні ў чалавека сэнсу жыцця.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ